

SPARLÖSASTENEN

VÄSTERGÖTLANDS RÖK — ETT HÖVDINGAMONUMENT FRÅN FOLKVANDRINGSTIDEN

AV

HUGO JUNGNER

U r muren av Sparlösa kyrka — den kallas sedan förre hälften av 1800-talet Salems kyrka — i Viste hd i nv. Västergötland uttogs i juni 1937 genom åtgärd av Riksantikvarien Curman vid den genom Vitterhetsakademiens försorg pågående granskningen och beskrivningen av Västergötlands runinskrifter de båda sammanhörande sedan länge kända delarna av en över stenfoten på södra sidan framåt koret inlagd runsten.¹ Resultatet blev sensationellt. De redan kända runristade styckena visade sig vara delar av ett runmonument, som genom sin betydelsefulla text och sin egenartade ornamentik utgör ett värdigt motstycke till Rökstenen. — Syftet med denna uppsats är främst att till intresserades tjänst ge en så pålitlig läsning, som f. n. varit möjligt, och därmed lämna bidrag till en diskussion, som kan bl. a. bli till gagn för Sparlösastenenens publicering i Västergötlands runinskrifter. Därjämte meddelas ett förslag till översättning med kortfattad moti-

¹ Om Sparlösastenen se bl. a.: Liljegren 1379, Fullständig Bautil; Torin 87; (Bugge och) Löffler, VFT 2: 6—7, s. 81 ff.; 2: 8—9, s. 104 ff.; III: 1, s. 42. v. Friesen, Nordisk Kultur VI, Runorna, s. 175. — Efter upptäckten av hela inskriften har förf. behandlat fyndet i åtskilliga föredrag, i Samfundet för nordisk språkforskning i Stockholm, i Språkvetenskapliga sällskapet i Uppsala, i Sveriges religiösa reformförbund i Stockholm (jfr Religion och kultur, 1938, s. 70 ff., egentligen en alternativuppfattning i ett »icke avslutat» tolkningsarbete) och i ett radioföredrag (se Röster i Radio nr 9, 1938). Bland för mig kända tidningsreferat må nämnas Svenska Morgonbladet 25/8 1937, Stockholmstidningen 27/11 1937 (A. Nordén), Dagens Nyheter 27/11 1937. De sommaren 1937 av H. Faith-Ell och mig tagna fotografierna ha publicerats av Forssander i Svenska folket genom tiderna I,

vering. De många och omfattande problem, som Sparlösastenen innebar, hoppas jag få tillfälle att behandla i annat sammanhang.

De båda kända avlånga styckena av Sparlösastenen visade sig efter uttagningen utgöra ena sidan av ett i tvärgenomsnitt kvadratisk gnejsblock med ornament å alla fyra sidorna och en omfattande inskrift. Stenen uttogs och restes² utanför kyrkans ingång, och bortslagna eller bortvittrade delar av stenen ifylldes med cement (se bilderna). Stenens höjd är 1,77 m. och ytornas bredd 61—69 (medeltal 64) cm.

1. Runorna.

Å alla fyra sidorna äro de med runor eller ornament ristade delarna tillhuggna. Och detta förberedande arbete är å vissa delar särdeles väl och omsorgsfullt gjort. Man kan redan av stenens yta göra en iakttagelse av intresse för uppfattningen av inskriften. Den redan förut kända i kyrkmuren synliga sidan framstår som stenens huvudsida. Den är tilljämnad med allra största noggrannhet. Runorna (över $\frac{1}{2}$ m långa) äro ett verkligt precisionsarbete; inga felaktiga huggningar på de långa stavarna. Korsornamentet nedtill har lyckats mindre väl, då det påbörjats från två håll. Denna sida, som i det följande betecknas med I, har monumental stil.

I det hela av samma karaktär, om än mindre monumental i utförandet, är stenens baksida (betecknad med II); de omsorgsfullt huggna runorna äro tyvärr skadade nedtill liksom det synnerligen väl utarbetade huvudet överst (knappt hälften återstår). Upp till åt vänster har ett stycke över den första ristade raden fallit bort.

s. 286 f. (uppgifterna om texten ha icke lämnats av mig). Prof. v. Friesen översåg i min närvaro hastigt inskriften en dag i aug. 1937, varvid några med stenen sammanhängande spörsmål kunde diskuteras. I denna uppsats återgivna foto av runskriften ha tagits efter stenens förnyade granskning och inskriftens uppmålning 27 juli 1938 av Elias Wessén, Sven Jansson och förf. Till de båda förstnämnda har jag att uttala ett tack för flera därvid gjorda värdefulla påpekanden. Åtskilliga uppslag från olika håll har jag tacksamt noterat på vidkommande ställen. Prof. Magnus Olsen, som endast haft tillgång till de på några ställen missvisande fotografierna från 1937 och icke själv granskat stenen, framhåller — förklarligt nog — att hans förslag komma från en som icke fått en helhetsuppfattning av inskriften. — Samtliga fotografier tagna av konstnären H. Faith-Ell.

² Av konservatorn ingenjör Gillis Olson och fil. kand. G. A. Hellman.

Runorna i denna teknik sträcka sig över på vänstra sidan (betecknas här med III) med en rad nedifrån och ytterligare två korta rader upptill.

Till höger om ornamentet å samma sida III är tekniken annorlunda. Stenytan har här ej tilljämnats lika omsorgsfullt. Ristningen är, åtminstone i början, ej heller utförd med samma noggrannhet. Troligen har en medhjälpare här arbetat.

Det översta partiet på sid. III är synbarligen utfört i en egen teknik. Här har bortfallit ett stort skikt av gnejsblocket; avflagringen är 18 cm djup och 40 cm lång. På dels den sneda brottytan, dels flagringens bottenyta finnes en ristning med bakåtvända runor, skrivna från höger till vänster. Här användes tydligen också ett förkortat skrivsätt, såsom framgår av konsonantanhopningen. Den högra sidan (IV) har uteslutande ornament; några ord om dem i slutet av artikeln.

Ristningen läst och translittererad.

A. Längs stenen gående rader.

Framsidan, I.

Frånsett avslutningsfiguren upptill och närmast föregående runtecken äro runorna säkra; om deras former se fig. 1.

A	$\frac{\times}{\times}$	i	u	l	s	k	A	f	$\frac{\times}{\times}$	A	i	r	i	k	i	s	s
1		2	3	4	5	6	7	8		9	10	11	12	13	14	15	16
u	n	R	k	A	f	A	\widehat{r}	i	k	R	—						
17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28						

R. 24 binderuna \widehat{tr} ; bst. till *l* lågt placerad, hst. när ej fullt upp till den punkt, där *r*-bst. börjar. R. 27 utgöres av en huvudstav, som emellertid blott sträcker sig över högra halvan av den kluvna stenen, fastän den skulle ha kunnat huggas upp längre. Enligt ett förslag av prof. Wessén vid hans granskning av inskriften i juli d. å. är jag nu böjd att uppfatta detta tecken som *R*. Det har förut alltid lästs som *i* (Stephens, Löffler, v. Friesen). Tolkningen av tecknet 28 är osäker. Ett stycke nedanför toppen av ett streck äro två och en halv rundlar ansatta. De ha uppfattats som \widehat{ibu} (Löffler) eller \widehat{bu} (v. Friesen). Denna tolkning var naturlig, så länge man hade anledning tro, att sid. I innehöll hela ristningen. Man kunde ock tänka på ornament av samma typ som kanten av skägget å samma

Fig. 1. Framsidan (I).

Abb. 1. Vorderseite.

Die Vorderseite mit halbmeterlangen Runen hat monumentalen Charakter. Die Inschrifttafel, von einem Manne in Adorantenstellung vorgezeigt, spricht von mächtigerfühltem Häuptlingsglück: »Öjuls, Eriks Sohn, schenkte, Alrik schenkte (Wohlfahrt und Glück)».

Fig. 2. Baksidan (II).

Abb. 2. Rückseite.

Auf der Rückseite des Steins geht der Text weiter. Das Volk schenkte als Gegengabe Sieg. Der Führer der Grosfamilie – der »Vater« – sorgte wohl für sein Volk. Aber der Tod verringerte den Kreis der Verwandten. »Auch Dag starb« – und nun Öjuls.

sidas mansbild nedtill. Den breda ramlinje, som upphöggs, då den yngre runristningen anbragtes å stenen, gör det vanskligt att avgöra, om nedtill funnits en tredje rundel eller denna del av huggningen liknat en *u*-runa. Fastän de översta rundlarna onekligen ha en viss likhet med typen 255 *B* (jfr foto fig. 11), är jag efter sammarens undersökning böjd att uppfatta avslutningsfiguren som ornament.

Baksidan, II.

Rad II: 1.

—	—	—	—	t	—	—	—	l	A	k	A	
29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
f	r	A	u	l	A	t	k	i	A	l	t	i
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53

Tecknet 29 är (övre delen av) ett med runornas huvudstavar parallellt streck. Det går emellertid över ramlinjens höjd och är säkert en ornamentslinje, till vilken ramlinjen ej ens går fram. Alltså tecknet 29 *ingen runa*. Tecknet 30 är överdelen av en linje, som går något upp över vänstra ramlinjen. Den är en markeringslinje, vid vilken ramlinjen börjar. Vid vittringskanten åt höger finnes ett streck snett uppåt, som möjligen kunde vara övre bst. till ett svensk-norskt *b*, men »bst.» är något högt ansatt och även något längre än väntat, varför strecket väl snarast är en ornamentslinje. Linjen 31 är en visserligen säker men påfallande svag, grund linje, som i tydlighet bestämt skiljer sig från de följande runorna. Även nr 31 har kanske snarast hört till ornamentet. R. 33 *t*, säker. Av r. 32, 34, 35, 36 återstå övre delarna av huvudstavar, växande i den bevarade längden från ungefär en beräknad fjärdedel till nära hälften. Inga bistavar upptill (fig. 12); ang. r. 35 se nedan. Dessa runor kunna således icke vara *f*, *u*, *p* (brukar ha bst. högt ansatt), *q*, *r*, *k*, *t*, *b* (danskt eller svensk-norskt), *m* eller *l*. Man har att välja på *h*, *n*, *i*, *A* (* eller † *a*), *s* och danskt *R* (utom beträffande r. 35, 36, vilkas bistavar då borde ha synts nedtill; om *s* se vid översättningen). R. 35 är det frestande att läsa som *t*. Denna läsning visar sig emellertid vid närmare granskning osannolik. Mellan topparna av runorna 34 och 35 finnes en tydligen gammal hålighet (sannolikt befintlig där före ristningen) till ungefär ristningarnas djup. Fördjupningens nedre gräns, svagt stigande uppåt åt höger, 3—2 cm från ramlinjen, är tämligen skarpt markerad men kan ej vara en bst. Tänkbart vore, att i denna fördjupning legat en *t*-bst. till r. 35, men säkra spår av en sådan kunna ej skönjas. Troligen har den bevarade hst. till r. 35 ingen bst. upptill. Möjligen har ristaren vid huggningen tagit hänsyn till ojämnheten i stenytan och där lämnat ett tämligen långt avstånd. R. 37—44 äro säkra: *lAkAfrAu*. R. 45 *l* har en egendomlighet upptill åt vänster; där finns en avlång punkt, som ej fullt ansluter till hst. Runan har en tydlig *l*-bst. och bör nog läsas som *l*. R. 46—53 säkra: *AtkiAlt(i)*. R. 52 har bst. blott till vänster. R. 53 *i* efter sammanhanget. Endast nedre hälften av staven återstår, den övre har tagits bort av en flagring. Raden slutar med en tydlig punkt, vilket visar, att det upptill bortfallna stycket knappast haft runristning. Det hör till ristningens teknik, att raderna bilda ett avslutat tankesammanhang (undantag av utrymmeskäl III: 2—3 och

III:4). Skiljetecknet 103 står dock *inuti texten* mellan två långnader. Stenstycket upptill å rad II:1 synes ha bortfallit i olika etapper. Nedtill har blott en tunn skålla avflagrats; under den borde märken av runristningen kunna iakttagas, om skrift förekommit där.

Rad II: 2.

Rad II:2 har i början en betydlig skada, som, om 32 är första runtecknet å den föregående raden, dock ej skulle ha borttagit något runtecken. Innehållet synes tyda på att rad II:2 är fullständig.

A	s	A	t	f	A	þ	i	R	u	b	s	A	i	f	A	þ	i	R	s	u	A	þ	A
54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77
i	A	t	u	i	i	b	A																
78	79	80	81	82	83	84	85																

R. 54—56: *AsA*, säkra, om än delvis skadade. R. 57 lästes 1937 *t*. Översta delen är bortslagen. Vad som lästes som *t*-bist., är en lågt liggande, tämligen bred fördjupning med obestämda kanter utan säkra spår av huggning. Vid huvudstavens spets skulle emellertid ha kunnat finnas en i så fall bortslagen *t*-bst. (ingen *l*-bist.). R. 57 sål. *t* eller *i*, det förra kanske sannolikast. R. 58—63 säkra: *fapiru*. R. 64 svensk-norskt *b*; hst:s nedre del saknas. Ett grunt streck går från nedre bistavens nedersta del parallellt med hst. (påbörjad huggning?). Att hst. ej huggits i ett sammanhang förekommer annorstädes (jfr II: 62, 72; III: 196). R. 65, 66 säkra: *sA*. R. 67 sannolikt *l*. Över bist. till *l*-runan går ett litet snett uppifrån åt vänster böjt streck, som dock ej sträcker sig över till hst:s vänstra sida, väl betydelselöst. R. 68—77 säkra: *fApiruApA*. I r. 73 *s* har den högt ansatta mellanstaven huggits för långt, och r. 75—77 äro skadade upptill. R. 78 har att döma av jämförelse med r. 77, 79 *A* ursprungligen varit längre, så att man kan räkna med runorna *t*, *m* och *l*. Då å andra sidan r. 78 är lika lång som de helt bevarade runtecknen 80, 81 *tu* och spår av bistavar till r. 78 ej kunnat iakttagas, är den med en viss sannolikhet *i*. R. 79 *A*, säker. R. 80 är bevarad i sin helhet; hst. är ej upphuggen ända till avflagringskanten. Bist. har den egendomliga anordningen, att den går ungefär rakt åt vänster, troligen beroende på platsbrist. (Skulle den mot hst. vinkelräta bist. markera radens slut här, alternativt förslag av Wessén, vore runan *i*. Se foto, fig 2.). R. 81 *u*, säker. R. 82 har en bakåtlutande hst.; troligen har ristaren velat bereda plats för en *l*-bst, av vilken spår möjligen skönjas. R. 82 sål. snarast *l* (knappast *i*). R. 83 är en hst., bortslagen upptill; till höger finnes ingen plats för bist., knappast har heller upptill åt vänster funnits bist. (*t*). R. 83 sål. sannolikt *i*. R. 84, 85 säkra: *bA*. Därefter en avslutande punkt i ornamentslinjen. Över r. 81, 82 *ul*(?) går en svagt nedåt åt höger sluttande linje, en böjd ramlinje eller ornamentslinje.

Rad II: 3.

— a M (lt?) A s n a t u A u k t A k A
 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101

R i A s i r i k u l u — i R u k þ —
 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119

t A i u i s l :
 120 121 122 123 124 125 126

I början äro några runor helt bortslagna, snarast två, om rad II: 1 börjat med r. 32 och II: 2 har med inskriften från början (enl. det föregående). R. 86 visar små brottstycken av en hst., något krokig överst åt vänster. I en bred, ojämn fördjupning på dess högra sida upptill finnas möjligen spår av hst. (*p?*, *l?*). R. 87 har övre delen av hst. väl bevarad liksom på högra sidan en bst. snett nedåt: *n* eller *q*? Bst. sitter något för högt för att tillhöra *n*, snarare då *q*, vars nedre bst. i så fall är borta. R. 88 är till utseendet *m* av den 24-typiga runraden; betecknas här **M**. De båda vertikala stavarna äro nedtill bortslagna; f. ö. är ristningen väl bevarad. Åt vänster om vänstra hst. går den nedre bst. något litet över hst. De varandra skärande bistavarna utgå från punkter omkr. 1,5–2 cm nedom huvudstavarnas övre slutpunkter. Nedtill en punkt mellan de vertikala strecken; väl betydelslös. En sammanskriven runa *l + t* är efter bistavarnas utseende grafiskt osannolik men kanske ej orimlig i namn (jfr *alrik* två gånger). Alltså r. 88 sannolikt **M** (möjligen *lt*). R. 89–102 säkra: *AsnqtuAuktAkAR*. Tecknet 103 är ett kort vertikalt streck mellan r. 102 och 104, utan tvivel hugget. Det är ristningens enda skiljetecken i *n* *u* *t* i en rad. R. 104 *A*, säker. R. 105 svenskt-norskt *s*. Det korta vertikala strecket är inklämt mellan två runor, som stå på normalt avstånd; insatt som korrektur? R. 106 *l*, säker. R. 107 *r*, egentligen egendomligt formad bst. (se foto). R. 106 och 107 utgöra en samstava runa *lr* (liksom r. 24 i samma namn *Alrik*), men då bst. till *l* här ansatts högt, har bst. till *r* fått sluta självständigt för att ej sammanfalla med bst. till *l*. R. 108–112 säkra: *ikulu*. R. 113 visar en tydlig hst. Stenytan är särskilt vid hst:s mellersta del lös och kornig och därför mycket vittrad. På högra sidan upptill synes en fördjupning, som *kan* vara återstoden av en *b*-bst. Nedtill kan efter märken i stenen en liknande bst. ha funnits. R. 113 sål. knappast *i*, snarare *b*. R. 114–118 säkra: *iRukþ*. R. *þ* liksom radens samtliga återstående runor har skadats genom att ett stycke av stenen här fallit bort. R. 119 har ej fullt övre hälften av hst. kvar men är tydligen *A*, i *þAt*; jfr III: 1 r. 140–142 *þAt*. R. 120, 121 säkra: *tA*, ehuru blott överdelarna bevarats. R. 122 säkert *i*; blott ungefär hälften av staven är bevarad, men runan ingår tydligen i en form av namnet på den man, över vilken stenen blivit rest, *aiuisl*. R. 123–126 *uisl*, säkra. Därefter två punkter.

Fig. 3. Vänstra sidan (III).

Abb. 3. Linke Seite.

Der tote Öjuls wird apotheosiert, und ein neuer, bedeutungsvoller Name wird ihm beigelegt: *Sigmar* (der »Siegberühmte«). Er erhält die Mahnung, zum Lichte zu gehen (zu Dag, Fröj). Das Mal ist errichtet »zum Gedächtnis Öjuls,« die Inschrift von Alriks Familienpriester gemacht mit heiligen Runen göttlicher Herkunft. Ganz oben spricht der Priester. Dem Ehrenmal des verstorbenen Häuptlings setzt der Wächter des Heiligtums die Krone auf durch eine besondere Priestertafel mit »bindenden« Runen und weist so den Toten an den Himmelsgott, den Stammvater der Familie (siehe Abb. 8, 9, 10).

Fig. 4. Högra sidan (IV).

Abb. 4. Rechte Seite.

Die Seite IV hat ausschließlich Verzierung in Relief oder Ritzung. Die Verzierung scheint mit den Bildern auf der entgegengesetzten Seite III (»Uhu«, »Totenvogel«, Schlangen) zusammengehören und in gewisser Weise den Text zu illustrieren. Auf der Seite II herrscht das Dunkel. Der Fall des machtlosen »Uhus« scheint darauf hinzudeuten, wie Erik (der »Uhu«?) und seine Söhne vom Tode überwunden werden. Seite IV hat einen lichten Charakter. Aus dem bewegten Leben wird Öjuls mit dem Totenschiff (Skidbladner?) nach der mit dem Sonnenzeichen versehenen Wohnung des Stammvaters Fröj geführt.

Vänstersidan, III.

Rad III: 1.

— — s i k s n — — — r A u i p A t
 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142
 s i k m a r A i t i m a k u R a i r
 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160
 i k i s
 161 162 163 164

Huru många runor som saknas i radens början är svårt att avgöra. De bevarade delarna av den undre fågelns ben och kropp f. ö. synas tala för att det ej är så många: 2—4—6. R. 127 ? Svagt och osäkert skönjes botten av en hst. i avflagringen. R. 128 s, säker. R. 129 i (?). Nedre delen av hst., ungefär hälften, tydlig; övre delen bortslagen. På grund av det trånga utrymmet och intillvarande konsonantiska runor synes *i* vara sannolikast (*t* av utrymmesskäl möjligt). R. 130 *k* (?). En djup och bred huggning, som upptill böjer av åt höger. I fortsättningen av hst:s nederdel skönjas i avflagringen spår av hst:s fortsättning; r. 130 sål. *k* (?). R. 131 *s* (?), tämligen säker. Mellan runorna 130 och 132 är stenens yta upptill nästan oskadad, med normal vittring. Mitt emellan de bevarade stavarna finnes en tydlig vertikal linje, c:a 1,5 cm lång, resten bortslaget upptill. Fördjupningen torde vara huggen, ehuru den senare skadats genom slag. R. 132 *n* (?; eller *q*?). Hst. tydlig, men översta delen bortslagen (se foto). Bst. tydlig; utgår från mitten snett nedåt på den bevarade delen av hst. Den torde kunna vara nedre bst. till *q*, vars eventuella, dock ej skönjbara övre bst. i så fall varit anbragt vid avflagringens kant: *n* (eller *q*?). Efter r. 132 nederdelarna av tre stavar, de båda första ej helt nedhuggna till ramlinjen (R. 133 *u*?). R. 134?, en linje, som är huggen ända till ramlinjen men överst borta till drygt hälften. På det grundligt förstörda stycket mellan r. 134 och r. 136 *r* (sannolikt) har funnits åtminstone en vertikal stav (knapast två). Platsen, där en ristning en gång funnits, är ojämn och utan säkra runspår. R. 136 *r*, tämligen säker, fastän tecknet till sin övre vänstra del och på mitten är mycket skadat. R. 137 *A*, säker. Därefter följa tre huvudstavar, den andra och den tredje mycket tätt intill varandra. R. 138 *u*, skadad upptill men ganska säker. R. 139 *i*, mycket sannolik. R. 140—146 säkra: *p*Atsikm. R. 147 *a*, säker; blott en bst., anbragt på högra sidan. R. 148—164 säkra: *r*AitimakuRairikis (ingen säker punkt efter raden, som kommer nära den ovanförstående ristningen). R. 150 *i*; vid huggningen av bistavarna till r. 149 *A* har det mellanliggande partiet fram till r. 150 slagits bort. R. 153 *m*; hst. med punkt upptill som vanligt. R. 154 snarast *a* (icke *A*). R. 158 *a*; blott en bst., som är högt ansatt och huggen på båda sidor om hst.

Rad III: 2.

m a k i n i a r u
 165 166 167 168 169 170 171 172 173

Samtliga runor äro säkra. R. 165 är kort av utrymmesskäl; r. 166 har blott en *a*-bst., på högra sidan; R. 169 *n* har en dubbelsidig *n*-bst. i en knott-
rig stenyta.

Fig. 5. Baksidan och vänstra sidan.
Abb. 5. Rückseite und linke Seite.

Fig. 6. Framsidan och högra sidan.
Abb. 6. Vorderseite und rechte Seite.

Rad III: 3.

þ u n a
174 175 176 177

Samtliga runor synas säkra. R. 174 *p* är kort; ornamentet har huggits först. R. 176 *n* med bst., som synes gå något över på vänster sida. Efter raden en punkt.

Rad III: 4.

A f t A i u i s u k r A þ —
178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191

Stentytan är här föga tillämnad, runorna tämligen grovt huggna (»medhjälprens» ristning). R. 178—183 säkra: *AftAiu*. R. 184 *i* (knappast *l*, med försök till korrektur). R. 185 *s*, av svensk-norsk typ, upptill något böjd åt

Fig. 7. Övre hörnet av sid. II och III.

Abb. 7. Det. von den Seiten II u. III.

vänster. Av r. 184 synes blott en hst. Möjligen har *l*-bist. förblandats med det tillämnade *s*'et efteråt. En avflagring å ormslingan ovanför *i* får väl knappast anses uppkommen vid ett försök att efteråt anbringa en *l*-bist. Snarast har väl *l* blivit uteglömt mellan runan 185 och 186; jfr ock namnets skrivning *Aiuisl*, r. 121—126. R. 186—190 säkra: *ukrAp*. Tecknet 191: efter ornamentets avböjning kring »uens» huvud fortsätter huggningen c:a 3 cm uppåt; sannolikt betydelselöst ur skriftsynpunkt.

Rad III: 5.

r u n a R þ A R r A k i (n) u k u t
 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208
 u i u þ A r s u A þ A l i r i k u l
 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226
 u b u f A þ i .
 227 228 229 230 231 232 233

Hela denna rad är synnerligen väl bevarad. Blott i fråga om ett par tecken kan man hysa tvekan. Därför härom blott några anmärkningar. R. 192 *r* saknar, då stenen här brutits av, nästan hela hst. R. 199 *R* (säker) har nästan helt bortvittrade bistavar. R. 203 *i* är till nederdelen mindre tydlig (men att uppfatta den som *s* synes ej tillåtligt). R. 204 är skadad vid mitten, där en stenflaga bortfallit. Avståndet till nästa runa talar för att den haft en bist. till höger, sannolikt då vid mitten, där skadan är störst; alltså snarast *n*. R. 208 *t* har en grund men tydlig bst. till vänster och troligen en med ornamentslinjen nära sammanfallande bst. till höger. R. 213 *A* saknar av bistavskorset helt den övre och nästan helt den nedre bst. till vänster. R. 223 *i* har nedre delen av staven grunt huggen; dock säker. R. 227 *u* har sin översta punkt i den yttersta punkten av den föregående *l*-runans bst. (stenen är här ojämn, och ristaren ville spara utrymmet). Från toppen av *u* går åt vänster nedåt en naturlig fördjupning över hst. av r. 226 *l*. R. 228 säkerligen *b*, fastän den undre bist. legat i en tvärgående fördjupning, som sedan ytterligare vittrat. R. 231 *A* har blott halv längd och slutar med tydliga korsbistavar upptill. Orsaken torde vara hänsyn till den föregående, visserligen åt vänster böjda *f*-runan (knappast korrektur). R. 232 *þ* är delvis, r. 233 *i* helt ristad på nedre brottytan efter den stora avflagrings. Ristningen slutar med en punkt.

B. Tvärs över stenen gående rader.

Runorna läsas från höger till vänster (fig. 8 och 9). De tvärgående runraderna äro huggna vida mer osäkert än stenens inskrift i övrigt (även »medhjälparens»).

Rad B: 1 (på avsatsen efter flagringen; fig. 7, 8, 9).

u i u r a m
 234 235 236 237 238 239

R. 234 *u*, säker; hst. bakåtlutad. R. 235 *i*, säker. R. 236 *u*, synes säker. Vid huggning av runans översta del ha några stenflisor bortfallit, varför tecknet vid första påseendet ter sig något obestämt där. R. 237 är egenartad och kanske ej fullt säker. Hst. böjer sig bakåt, som vanligt i raden, men går sedan rätt upp och något åt vänster. Från den översta punkten utgår en grunt huggen linje snett nedåt åt vänster. Från ristningsradens mitt — efter en liten inbuktning mot hst.? — blir »bistaven», som går parallellt med hst., mycket djup och tydlig. Läsningen *r* synes mig numera övervägande sannolik (sål. icke *iR*). R. 238 *a*, säker; kort men kraftig bist. till vänster.

Fig. 8. Prästtavlan (sid. III).

Abb. 8. Die »Priestertafel».

Der Priester stellt sich vor: *uür am*. »Ich bin der Tempelhüter», der Priester. Selbst hat er Runen geritzt, die binden. »Ruhmvoll und licht« möge der Tote dahingehen.

R. 239 *m*, säker. Den har överst en karakteristisk, upptill tvär fördjupning. Raden slutar möjligen med en svag punkt.

Rad B: 2.

— i u k r þ s a r s k s n u i b i n
 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257
 — i
 258 259

R. 240 *h* (?); blott nedre delen av hst. återstår. Av ordsammanhanget att döma synes runan ha varit *h* (en runa, som annars inte förekommer i ristningen, jfr om r. 34). R. 241 *i*; den långa hst. helt bevarad nedtill, vänstra kanten av den upptill. Höger om stavens överdel en stor avflaging, som kunde tagit bort en bst. där, men ordsammanhanget talar för att ingen sådan funnits. R. 242—244 säkra: *ukr*. Större än de andra är *r*-runan, som förmedlar övergången till nedersta raden inom ramen av »inskriftstavlan». R. 245 *þ*, säker; ornamentslinjen användes som hst. R. 246 *s*, säker. R. 247 *a*; säker, om än vid mitten av hst. en flagring skett vid huggningen av bst. Denna ligger övervägande på vänstra sidan; nedtill under *s* ett »basstreck», varom i det följande; se foto. R. 248 *r*, säker; bst:s mellanparti svagt hugget; under hst. och bst. »basstreck». R. 249 *s*, svensk-norsk typ; något oklart var

Fig. 9. Prästen presenterar sig (foto efter avklappn.).

Abb. 9. Der Priester stellt sich vor.

ristningen nedåt slutar. För en huggning ända ned till ramlinjen (så att runan vore *i*) finnes ej plats. R. 250 *k*; bst. riktad åt höger; längst ned på hst. »basstreck». R. 251 *s* (svensk-norsk typ), säker; under den »basstreck». R. 252 *n*; ensidig bst., något högt ansatt. Längre ned i samma riktning några ojämna fördjupningar, dock näppeligen en bst., så att runan skulle vara *q*; under bist. ett »basstreck». R. 253 *u*, säker. Stavarna synas ej vara huggna ända ned till ramlinjen; till vänster om hst:ens ändpunkt ett »basstreck». R. 254 sannolikt *i*. Nedtill finnas ett par små streck, varför runan vid första påseende ser ut som danskt *R*. Det högra strecket, som sträcker sig in under den föregående runans bst., har möjligen uppkommit vid inhuggningen av ett »basstreck»; det vänstra strecket är väl snarast tillfälligt.³ R. 255 *b*, dansk typ, säker. R. 256 *i*. Vid stavens mittel finnas ojämna fördjupningar åt vänster; en läsning *p* är dock knappast möjlig och motsäges ock av det trånga utrymmet. R. 257 *n*, bst. tydlig. Tecknet 258 är osäkert. Under ramlinjen en något snett ställd stav, som nedåt vidgar sig, så att den får en viss likhet med en styråra. Möjligen spåras staven upptill i nära anslutning till den böjda ramlinjen. Högst upp vid hst. fördjupningar, som skulle ha kunnat taga bort bistavar (*t*, *m*, *l*?). Ingenting synes motsäga en uppfattning av runan som *t*. R. 259 trol. *i*; en grund hst.; några säkra bistavar kunna ej iakttagas.

³ Med »basstreck» ha här betecknats ett antal över den böjda ornamentslinjens nedre del inhuggna oregelbundna, avlånga märken, fördjupningar av fingertoppsstorlek (8 st. inlagda å foto, fig. 8; jfr avklappningen, fig. 10; möjligen finns därtill ett »basstreck» under r. 254 och ett under r. 256. Åsyftas 10-talet, ett tal, som satts i förbindelse med dels alstring, dels död?). Tavlans inramning med sina båda rundlar erinrar om ett bronsåldersskepp med svängda stävar (t. ex. Baltzer, Hällristningar från Bohuslän, se Pl. 7 och 8). »Basstrecken» äro väl rester av bemanningsstreck. Skola männen eg. bära var sin runa? Om förhistoriska skepp och runskrift se Nordén i Arkeologiska studier, tillägnade H. K. H. Kronprins Gustaf Adolf 1932, s. 53 ff. och Fv. 1933, s. 77 ff.

Fig. 10. Prästtavlan (efter avklappn.).

Abb. 10. Die Priestertafel.

Rad B: 3.

Uptill har ramlinjen åt höger och vänster utbildats med tvenne rundlar (se foto). Av högra rundeln är övre högra hälften bortslagen.

— — — i k u n R u k l i u s —
260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274

Man får kanske räkna med att inom högra rundeln funnits 4 runor (260—263), av vilka endast den sista, r. 263, kan med någon säkerhet tolkas, näml. som *i*. Runspåren inuti rundeln äro f. ö. osäkra. R. 260 skulle vara helt borta. Nedtill åt höger nära brottkanten finnes en fördjupning, som kan vara nedersta delen av en runa (261). Därefter följer en något krokig linje, möjligen nedre hälften av en hst. Höger om och nära intill r. 263 *i* (?) går en särskilt upptill grund linje, som möjligen är lämning av en runa (svensk-norskt *R?* eller spår av bist. till *r*, så att r. 262 vore *r*?). Runorna mellan rundlarna äro i allmänhet säkra. R. 264 *k*, r. 265 *u* (ny läsning). R. 266, 267 säkra: *nR*. R. 268 *u*, bst. otydlig på mitten. R. 269 *k* är tämligen oregelmässig; bist., lågt ansatt, går åt höger, liksom å r. 250 *k*. R. 270 *l*, I vänstra rundelns högra kant har huggits en tydlig bist. såsom till *l*. Rundelns högra kant är en mycket bred fördjupning, som väl snarast beror på vittring (knappast ett korrektur till införande av ett *i* före *l*). R. 271, 272 *iu*, säkra. 273 *s* (?). Den vänstra rundelns vänstra del synes vara omgiven av två båglinjer. Inom den inre bågen går överst ett rakt streck, ungefär hälften så långt som de föregående runorna, alltså snarast svenskt-norskt *s* (svårigen tillsammans med båglinjen *k*). Tecknet 274? Efter den yttersta båglinjen finnes en särskilt upptill tämligen tydlig fördjupning i huvudstavarnas riktning. Nedom mitten en tvärgående fördjupning, allt väl naturliga bildningar.

Rad B: 4.

För att stenen skulle passa in i kyrkväggen, har man slagit av dess uppstående ytterkant (även å motsatta sidan, IV). En betydlig följd av runor har nog därvid gått förlorad. Endast radens två sista tecken återstå, tydliga och säkra.

B: 4. — — — — i u R. 275—276: i u

275 276

Vid stenens framtagande framkom slutet av stenens yngre ristning. Denna lyder i sin helhet:

kisli:karþi:iftir:kunar:brupur(:)kubl(:)þisi,
d. v. s *Gisle gjorde efter brodern Gunnar detta kummel.*

2. Text och översättning.

I det följande äro tvivelaktiga runor underprickade, ur grafisk synpunkt helt osäkra streckade eller satta inom parentes.

Läsning och förslag til uppdelning i ord.

A. Vertikala rader.

I	A : iulskaf : AirikissunRkafAlrikR	A : iuls kaf : Airikis sunR kaf alrikR
II: 1	—t—ilAkAfrAulAtkiAltj.	—t —ila kaf rAul At kiAltj.
II: 2	AsAtfAþiRubsAlfAþiRsuAþAiAtu- libA	A sA (A)tfAþiR ub sA (A)lfAþiR suAþ Ai Atu libA.
II: 3	—aMASnaþuAuktAkARiAslrikul- u—iRukþ—tAiuisl:	—a MA sna tu auk takARi Alriks ulu—iR uk þ—t Aiuisl:
III: 1	—siksnu—rAuiþAtsikma- rAitimakuRairikis	—siks nu —rA ui þat sikmar Aiti makuR airikis

Fig. 11. Framsidans översta del.
Abb. 11. Det. von Seite I.

Förslag till språkformer och översättning.

I	Öyuls gaf,
Æirikis sunR,
gaf AlrikR.	Öjuls gav (lycka),
Eriks son,
Alrik gav (lycka).
II: 1	Æt haila gaf,
raul at gialdi.	Ätten gav ljudligen
segerrop i gengäld.
II: 2	A sa atfaþiR,
umb sa alfapiR,
suaaþ æi
attu leifa.	Åt dem såg ättfadern,
om dem såg Allfadern,
så att de alltid
ögde sitt bröd.
II: 3	(Daup)a ma sna;
do auk DagR,
Alriks olyfiR,
ok þat Öyuisl.	Döden vållar klagan;
dog också Dag,
Alriks överpräst,
och därtill Öjuls.
III: 1	—sigis nu
(a ær)ra ui,
þat Sigmar (h)æiti
maguR Æirikis.	—ljuder nu talet
å den tappres vi,
att Sigmar heter
sonen av Erik.

III: 2 makiniaru	maki niaru
III: 3 þuna	þu na
III: 4 AftAiuisukrAþ—	Aft Aiuis(l)
III: 4,5 runaRþARrAkinukutuiuþAR suAþAlirikulubufAþi.	uk rAþ runaR þAR rAkinukutu (u)iu þAR suAþ Alirik ulubu fAþi.

B. Horisontella rader.

B: 1 uiuram	uiur am
B: 2 —iukrþsarsksnuibin—i	(h)iuuk r(unAþR) þ(aR) sa r(aþi)s k(uni) snu i bin—i
B: 3 — — — ikunRuklius	— — — i kunR uk lius
B: 4 — — — — — iu	— — — — — iu

3. *Motivering.*

Då denna uppsats har en preliminär karaktär, kan den framlagda läsningen med förslag till språkformer och översättning här få endast en kort motivering. Denna vill inbjuda till diskussion.

Historien.

Stenens huvudsida (I) är monumentalt gestaltad. En person i adrantställning visar fram inskriftstavlan med de väldiga runorna. Inskriften nämmer tre personer. *Erik* omtalas endast i sin egenskap av fader till *Öjuls*. Om denne senare liksom om en tredje person *Alrik* är allt utsagt med verbformen *gav*: *Öjuls gav*, *Alrik gav*. Den norsk-isländska fornlitteraturen känner till ett ord *gæfumadr*, som översattes med bl. a. 'Lykkemand', 'mann som hev lukka med seg, lukkefugl'. Det kommer av ordstammen *giva* och betyder i grunden en man *som ger*. Allt vad han gör det lyckas väl. När han sänder ut sina färdemän, ger han dem »lycka på resan». Kraft, framgång och välmåga utstråla ifrån honom. Lyckomannen

- III: 2 Mægi Niaru *Till Nattens son (Dag)*
 III: 3 þy na! *nå därför fram!*
 III: 4 Aft Öyuisl. *Till minne av Öjuls (står vården).*
 Ok raþ runaR, *Och råd runorna,*
 þæR ræginkundu, *de av gudar upprunna,*
 uiu þar suaþ Alriks *de heliga där, som Alriks*
 olyfir faþi. *överpräst ristade.*
- B: 1 Veor æm. *Vevårdarn (prästen) är jag.*
 B: 2 Hiok runaR þæR — *Jag högg dessa runor —*
 sa rapl's kunni —, *den råde dem som kan —,*
 snu i bændi. *jag gör dem bindande.*
- B: 3 (Fari??), kunnr ok ljus! *(Fare han??), frejdad och ljus!*
 B: 4 ————— jo (?). [*Gissning: Styre till Fröj sin??*] häst(?).

i högsta potens drar människorna till sig — han är *vänsäll*; han kommer säden att växa inom sitt område — han är *årsäll*; när han drager ut i strid, segra krigarna i sin herres kraft — han är *segersäll*. Inåt bland sitt folk dämpar han oro och söndring — han är *fredsäll*. Dessa lyckomannens epitet — *vänsäll, årsäll, segersäll, fredsäll* o. s. v. — karakterisera de högt uppburna forntidskungar, som så många sagor handla om. »Få de inte regn, så skylla de på mig, få de inte solsken, göra de sammanlunda», konstaterar Gustav Vasa i fråga om de oresonligt pockande bönderna. Sparlösastenen inskrift passar väl ihop med folkvandringstidens föreställningar. Dess innehållsmättade *gav* är en motsvarighet till Stentofstenens *HapuwolAfR gaf j(ara)*, som av v. Friesen tolkats: *Half gav årsväxt*.⁴ Stentofstenen i Blekinge och Sparlösastenen i Väster-

⁴ Se v. Friesen, *Lister- och Listerbystenarna*, 1916, s. 35 ff. med där citerad litteratur om det sakrala kungadömet, I. Lindquist, *Galdrar*, 1923, s. 98 ff., Lis Jacobsen, *Forbandelsesformularer*, 1935, s. 21 ff. — Elias Wessén framhöll vid vår gemensamma undersökning av Sparlösastenen i juli d. å. likheten mellan Stentofstenen och Sparlösa.

Fig. 12. Början av rad 1 å baksidan.

Abb. 12. Det. von Seite II:1.

götland återspegla samma tro på ett sakralt hövdingadöme. Verbet *giva* synes ha haft en så pregnant innebörd, att det kunde sakna objekt (jfr *givande* företag o. dyl.).

Men har man då någon anledning att tänka sig kungalycka omnämnd på en västgötsk runsten från den tid, som här kommer i fråga? Ett faktum är särskilt värt att beakta: namnen. Av inskriftens fyra säkra namn — *Erik*, *Öjuls*, *Alrik*, *Dag* — återfinnas de tre i *Ynglingatal*, de svenska uppsalakungarnas serie, f. ö. i samma parti.

Alrik föll,
där åt Erik
broderns vapen
bragte döden,
och med hästens
huvudremmar

Dags åttlingar
dräpte varandra.
Ej förr man sporde,
att Inges ått
bar i striden
betsel som vapen.

(Emil Olsons övers.)

Däremot är Sparlösa stenens namnförråd i det hela avgränsat emot den egentliga västgötska runstenstidens. Namnet *Alrik* har en förnämlig klang; det har knutits till dåd och bragder från Uppsala i norr till Rom i söder. På västgötska runstenar förekommer det ej utom Sparlösa, i Mellansverige ett par gånger (L. 588, 984), i Västnorden sparsamt (Lind). *Erik* förekommer en enda gång på en västgötsk runsten, den tydligen av en storman resta runstenen vid St. Ek (Torin 54). *Dag* förekommer på tre runstenar inom den del av Västergötland, som ligger åt Sparlösa till (T. 41 vid foten av Hunneberg, T. 37 i Grästorpsstrakten, T. 24 på Kållandsö). *Öjuls* innehåller samma namnelement — *gisl* som *Adils*.

Namnen Erik, Alrik, Öjuls allitterera med varandra som i motsvarande delar av Ynglingatal (om allitterations- och variationsprincipen i folkvandringstidens namn, se B. Nerman, Fv. 1917, s. 227 ff. med litteratur). Endast *Dag* bryter mot allitterationsprincipen, på Sparlösastenen liksom i det nämnda partiet av Ynglingatal, där Alrik och Erik kallas Dags fränder eller ättlingar.

Sparlösamännens starka, aktiva lycka vittnar om hög ätt, de märkliga namnen visa mot Uppsala. Sagohistorien berättar, att Ynglingaätten sprängdes genom de tilldragelser, som kommit att anknytas till Ingjald Illrådes namn. Enligt Nerman äro dessa tilldragelser att förlägga till mitten av 600-talet (Fv. 1917, s. 230). Skulle drygt ett århundrade efteråt medlemmar av denna ätt, som enligt traditionen kommit till Värmland (Olov trätälja) och sydöstra Norge (Halvdan vitben), vara att finna i Västergötland? Att på två ställen, Uppsala och Sparlösa, samma namntriad Erik — Alrik — Dag förekommer kan icke gärna vara en ren tillfällighet. Därom något mera i det följande.

Att texten på Sparlösastenens baksida fortsätter framsidans framgår bl. a. av den säkra texten *gaf* — — *at gialdi* (gav i gengäld). Rad II:1 är i början illa skadad. Den reviderade läsningen 1938 gav också ordet *raul* i st. f. *raut* (»rött guld», »rött blod» hade man förut haft att tänka på). Flera runtecken äro här osäkra, och ordet *raul* verkar ej heller just genomskinligt till sitt innehåll. Tillsvidare är varje tolkningsförsök — här t. o. m. mer än vanligt i fråga om Sparlösa — ett vågstycke, som dock måste försökas.

Såsom i det föregående angivits, finns det skäl anse de tre första streckfragmenten tillhöra ornamentet. Texten har då en runa före *t*. Vad väntar man här i textens fortsättning? Om lyckomännen givit *äring*, *välmåga*, *lycka*, så är det dessa gåvors mottagare, folket, ätten, som skola *ge gengåva*. I en föga sentimental tid tackar folket genom trohet, visad särskilt genom tapperhet i strid. Folket kan blota *til sigrs ok ríkis konungi sinum*. Inom Ynglingaätten torde blotet tidigast ha gällt främst Yngve-Fröj, sedan och annorstädes gällde det Odin (jfr Jan de Vries, Älterm. Relgesch. II, s. 134).

Ätten gav *raul* i gengäld. *Raul* uppfattar jag som uppkommet av **rauhul*, vilket utvecklats till **raul*, varav blivit *raul*, liksom

**haþuk*- blivit *hauk*-, 'hök'. *Raub*- tillhörde tidens poetiska vokabulär, såsom Rökinkriften visar. Rökstenen talar om *uátranbaR*, d. v. s. vad segraren tager från den nedlagde fienden på fältet, 'spolia' (Bugge, Rök III, s. 16 ff.). Plundringen föregicks av *segerrop*, *jubel*. Sista sammansättningsleden i *raul* är en utbildning av en ordstam, som tidigt även betecknar *utrop*, *jubel*, *Jauchzen* och ingår både i nht. *jodeln* och isl. *yla*, ags. *gǫlan*, nsv. *yla* 'tjuta' (Walde-Pokorny I, s. 210). Det betecknar således tidigare ej blott *yla*, *hyla*, *tjuta* utan även *jublá*. Tjut och jubel stodo nog f. ö. varandra ganska nära vid dessa tillfällen. Ätten återgäldade hövdingens gåva med tapper strid, som ledde till segerrop, segerjubel.

Närmast före *gaf* går — — *ila*, vilket tyder på ett adverb med vanlig ändelse *-ila*. **Øsila*, för *øsiliga*, 'häftigt, voldsomt', skrivet *Asila*, synes dock ej kunna komma i fråga, bl. a. därför att den andra av de osäkra runorna efter spår vid runbandets nedersta kant ej kan vara *s*. Efter form och betydelse synes det ligga närmast att läsa adv. **haila*, nära besläktat med isl. *háluga* 'högt'. Adj. isl. *háligr* användes även om ljud: *háligan róm* (Fritzner); jfr även *hótt blæss Heimdallr* (Eddan). Möjligen kunde man också tänka på en form till ordstammen *heill*, sv. *hel*, *hell*. För alla goda gåvor tackar »ätten», eller, i något vidgad betydelse, »folket», med tappra bragder och segerjubel inför bytet.

I fråga om rad II:2 medförde granskningen 1938, att upprepningen av *sat* ej torde kunna vidare antagas.

På första stället står *sai* eller *sat* (med bistaven, som skulle varit ansatt blott åt vänster, avslagen), på det senare *sal*. I *sal* borde enligt kontexten ligga ett imperfektum. Men vilket? Jag har icke funnit någon annan utväg än att antaga enkelskrivning av dubbelvokal. För parallellismens skull bör då samma antagande göras beträffande första verbet. Alltså: — *sA AtfapiR*, — *sA AlfapiR*. I isländskan har *sjá á* och *sjá um(b)* ungefär samma betydelse: 'tage sig af noget, have tilsyn med, omsorg for noget', 'se till, se om, sörja för'. Man skulle då väntat, att radens första runa varit *q*, icke *A*. Det synes emellertid rimligt, att *ā* förkortats framför *s*, varvid nasaleringen gått förlorad; det vore en gammal motsvarighet till nsv. uttryck som *påssä(j)* i 'stå på sig'. Alltså: — 'till (dem) såg ättfadern, om (dem) såg allfadern'. Den senare benäm-

ningen synes mig icke vara en beteckning för Odin (såsom i äldre och yngre Eddan), snarare för Fröj, Ynglingaättens stamfader, storfamiliens rike överjordiske »storfader». Går uppfattningen i rätt riktning, få vi veta, att Erik var en »ättfader», ty hela ätten stod under hans ledning, men en god »allfader» inverkade på allt och alla, även jordens *alster* (riktigare än skrivningen *allfader* vore kanske *alfader*; till *ala* 'föda, ge uppehälle'). Följden av denna faderliga tillsyn omtalas sedan: de — ätten, barnen — *saknade aldrig bröd, eg. (bröd)levar. De hade alltid sitt bröd.* En i fråga om detta livets goda tämligen bortskämd mänsklighet finner kanske denna utsaga föga poetisk. Tiderna ha förändrats. I ett flertal poetiska runinskrifter berömmes den man, som var »frikostig på mat», som »höll sina huskarlar väl». Ett så förnämligt ord som det engelska *lord* betyder i grunden och från början *brödherre*. Däri ingår samma ord *lev*, isl. *hleifr*, som synes förekomma på Sparlösastenen. Författaren av dess inskrift har en bärande grundtanke gemensam med ristaren av den norska urnordiska Tune-steinen, där den döde får epitetet *witadahalaiban*, eg. *brödvärd*, så *husbonde*. Hövdingen stod i rätt förhållande till äringmakterna, och till mäktiga fäders berömmelse säges, att folket alltid ägde sitt bröd.⁵

Den följande ristningsraden II: 3 synes likaledes bestå av 4 kort-rader. Endast den andra är fullt klar: — *dog också Dag*. Man synes då ha en viss rätt att vänta, att i första kortraden skulle snarast ha omtalats, att *någon dog*. Ett rimligt verb i imperfekt har jag emellertid ej lyckats uppsåra i den defekta texten. Även denna rad är skadad i början (liksom II: 1). Är rad II: 2, såsom antagligt synes, bevarad i sin helhet, skulle vid radens början snarast två, möjligen tre runor vara bortslagna, varjämte den följande är svårt skadad. Denna, radens första någorlunda bevarade runa, har jag tidvis velat läsa som *l*. Emellertid kan intet säkert spår av någon bistav konstateras. Och runan bör kanske snarare läsas *i*; även

⁵ Jfr Magnus Olsens fina skildring: »Til faren som lever og råder, og til alle de bortgangne fedre som har rådet for ham, vender ætten sig i gode og onde dager; på de døde søker den å innvirke ved offer, som skal tilføre dem stadig ny livskraft. Den mektigste av de bortgangne er ættens stamfar, og han får en guddommelig dyrkelse» (*Ættegård og Helligdom*, s. 272).

med möjligheten, att här stått *p*, synes man dock böra räkna. Efter *i(?)* följer 'M'. Men även om typen är otadlig, kan man undra, om detta tecken med säkerhet är att uppfatta så. Överhuvud erbjuda inskriftens namn många egendomligheter. Genitivformen *Airikis* förekommer verkligen skriven på samma sätt de båda gånger, den anträffas. Men *Öjuls*, som fullt säkert förekommer tre gånger, skrives varje gång på sitt eget sätt (*A:iuls*, *Aiuisl*, *Aiuis*), Alrik likaledes på tre sätt (*AlrikR*, *Aslrik*, *Alirik*). Namnet *DagaR* har en gammaldags »stavning», ett minne från vokalpleonasmens speciella tid, så att ordet får en form lik den osynkoperade. Det ser ut, som om de högborna herrarna (av Ynglingaätten?) var i sin stad hade egenheter med sin »namnteckning», varvid gammaldags former och särskilt runbindning användas (jfr *Alrik* med binderuna av *l* och *r* två gånger, ehuru annars binderunor ej användas i inskriften). Man skär i trä vid ljustet från långelden, knyter samman runorna säreget och ber de klyftiga »råda». Vore radens första, bortslagna runor *ik*, läsas de första runspåren som *i* och uppfattas **M** som *l + t*, skulle man få genitiven *ikiqldas*, där den fjärde runan skulle ha sin nasalering från första stavelsen och den gamla genitivändelsen bibehållits. Enligt ett förslag av Magnus Olsen kunde man uppfatta *snq* som *sunq*; enligt det ovanstående⁶ med dubbelläsning av *s*: *Av Ingialds söner dog också Dag*. Vid denna läsning får man emellertid räkna med så många obekanta, att den ej blir mycket sannolik. Uttryckligen må dock framhållas, att förekomsten av namnet *Ingiald* i inskriften synes långt osäkrare än sambandet mellan Sparlösamännen och Ynglingaätten. Andra försök att tyda början av raden II: 3 (t. ex. *otama suna* efter Sö. 320 *utamr*, vartill **utami*; *Domalda suna* etc.) ha ej heller givit övertygande resultat. Vad som f. n. synes mig rimligast framlägges nedan.

Innan frågan om *Ingiald(?)* ytterligare beröres, torde det vara bäst att försöka leta fram meningen i strofens andra del: *Aslrikulu(b)iRukp(A)lAiuisl*. Runföljdens andra tecken *s* är tydligen inskjutet senare. Längre har jag menat, att detta *s* skulle placeras vid slutet av det lätt igenkännliga namnet, så att man erhöi *Alriks*, varefter då skulle följa ett substantiv. Därvid tolkade jag *ulu(b)iR* som *qluiR*, 'präst', det namn på en kultutövare, som

⁶ Om runorna före *snq* har Magnus Olsen icke uttalat sig.

Jan de Vries sökt bakom benämningen på de ogästvänliga västgötabönder med namnet Olvi, som körde ut Sighvat på hans resa genom Västergötland år 1018 (Acta phil. scand. 7, s. 169 ff., 8, s. 292 ff.; gensaga från Hans Ellekilde, a. a. 8, s. 182 ff.). Med en annan uppfattning av språkformen tror jag alltjämt, att denna tanke är rimligast (se nedan). Meningen blev då: — — *dog också Dag, Alriks präst, och likaså Öjuls.*

Av omständigheter, som tala emot denna sistnämnda uppfattning, bör kanske särskild vikt läggas vid det förhållandet, att framför *Aslrik* finnes ett tydligt skiljetecken, det enda inuti texten på hela inskriften. Vad som därefter följer tyckes sålunda ha ägt en självständig ställning, varför man borde söka ett verb i runföljden. Ett sådant står knappast att finna utanför rungruppen *ulu*, alltså *öl* 'avlade', 'födde' eller *ollu* 'vällade', vilket senare emellertid ej tyckes användbart här. Vi få då veta, att *u(b)iR* var fader till *Alrik* och likaså till *Öjuls*. Enligt inskriften på stenens första sida var *Öjuls* son till *Erik*; vi få då därtill veta, att även *Alrik* var det och att brödernas far även kallades *UbiR*. Detta tillnamn (med pleonastisk *i*-vokal; jfr fsv. *ufir* med svarabhaktivokal) skulle vara identiskt med den skräckinjagande benämning, som Järsbergsstenens ristare tyckes tillägga sig — *ubaR h(a)ite*: 'Uv heter jag' — och som kanske finnes även å Skärkindsstenen, om man nämligen med J. Swenning, A. Noreen o. a. läser *ski(n)þale ubaR*. Såsom framgår av parallelluttrycket å Järsbergsstenen *harabanaR hait(e)*, »Korpen heter jag», bör *Ubar* uppfattas som *Uv*, *Uven* (icke adj. isl. *úfr* 'vond, sint, fientlig').⁷ *Erik*, kallad *Uv*, fick sönerna *Alrik* och *Öjuls*. Det i det ristade namnet *Alrik* inskjutna *s* finge väl då uppfattas som den temporala konjunktionen *es*, *æs* 'när, vid den tiden då'. Ristaren menade väl, att *A* därvid skulle upprepas: *As (A)lrik*.

För ett ögonblick återvända vi till Ingjald och Ynglingasagan. Godtages den meningen, att namnen *Alrik*, *Erik* och *Dag* visa, att bärarna tillhört Ynglingaätten, och medges möjligheten, att en Ingjald nämnes på Sparlösastenen, frågar man, vem Dags fader Ingjald då skulle vara. Snorre berättar ju, att vid katastrofen för

⁷ Om Järsbergsstenen se bl. a. Erik Noreen i Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala förhandlingar 1916—1918 och O. v. Friesen, Nordisk Kultur VI, Runorna, s. 30.

Ynglingaätten kom Ingiald Illrådes son *Olov*, kallad trätälja, till Värmland. Olovs ene son, Halvdan vitben, blev konung i Solör i Norge, men den andre sonen, som hette Ingiald efter farfadern, förblev konung över Värmland, vilket land efter hans död kom under den norska grenen av Ynglingaätten. Antagandet, att denne Ingiald varit fader till den på Sparlösaastenen omtalade Dag, skulle kronologiskt stämma förträffligt med Nermans beräkningar. Ingiald Illråde skall ha dött »efter 650», Olov trätälja »i slutet av 600-talet» och Ingiald II:s broder Halvdan vitben »före omkr. 750» (Fv. 1917, s. 230). Vid mitten av 700-talet borde då Ingiald II:s söner ha gjort sig gällande. Bland dem skulle — om nu tolkningen borde gå i denna riktning — Dag ha varit den märkligaste, som sträckt sin intressesfär även till nordvästra Västergötland, där hans frände Erik samtidigt intog en hövdingaställning. Rad. II: 3 å Sparlösa skulle då innebära: »Av Ingialds söner dog också Dag, då Uven födde och fostrade Alrik och Öjuls.» Genom Dags död skulle Sparlösaätten fått en friare ställning. I kungaskildingens stil heter det ju om dem: Öjuls gav (lycka). Alrik gav (lycka). Och folket gav gengåva, seger och segerjubel. Men starka betänkligheter inställa sig mot denna uppfattning ur innehållets synpunkt, fränsett det formella. Det vore en underlig brist på enhetlighet att efter *Öjuls död* omtala, att *Dag dog*, då *Alrik och Öjuls föddes*. Finns det ingen annan utväg?

Som ett förslag att komplettera och tyda början av rad II: 3 får jag med tvekan framlägga följande. De första runspåren i raden äro lämningar av *p*; stenens skador ha då borttagit bistaven. Sedan kompletteras och läses *ta(u)pa MA snq*. *MA* är verbformen 'mä' i opersonlig konstruktion; *snq* motsvarar nno. *snaa* 'lete ivrig efter', 'snoka' (Torp, Nyno. et. ordb. *snaa*; Hellquist, Sv. et. ordb. *snål*, *snugga*), vars äldre betydelser belysas av mht. *snāwen* 'pusta', *snōuwen* 'snyfta'. Ordet är besläktat med isl. *snugga* 'stunda, traæ etter', ä. sv. *snugga*, även 'åtrå', nno. bl. a. 'søke ivrig efter'. En motsvarighet til *snugga* menar sig Lis Jacobsen ha funnit på ett illa medfaret parti av Stentofstenen, näml. *snuhwe*, som skulle ha betydelsen 'speja, längta efter', använt om en faders längtan efter sin döde son (*magiu*, alltså styrande dativ; Forbandelsesformularer, s. 22 ff. — Annan läsning och tolkning av v. Friesen och Ivar Lindquist). Betydelseerna *söka* (*sakna*), *speja*, *snyfta* hos ord-

stammen synas stämma väl överens med tanken, att det är fråga om sorg och klagan över döda. I överensstämmelse härmed kunde första ordet kompletteras till *taupq* (kanske ristat *tafq*; jfr skrivningen *Aiuls*), en visserligen flertydig ordform (dat. causæ av subst. *daupi* m. eller — trots *q* i st. för väntat *A* — ack. pl. m. av adj. *daupr* 'död'). Nordbornas sorg inför döden skildras t. ex. i slutpartiet av *Beowulf* och i *Eddan*.

Daupq mA snq *Döda får man sakna.*

Hur bör man då från denna utgångspunkt (*Döda får man sakna; dog också Dag* — —) översätta resten? Efter alla överväganden synes det mig till sist alltjämt mest sannolikt, att det i *Alrik* inskjutna *s* betecknar en genitivändelse (*Alriks*; skiljetecknet tillsatt i samband med ristningskorrekturet), varefter så bör följa ett substantiv. En invändning mot läsningen *qlvir* 'präst' var, att *v*-ljudet här skulle ha betecknats med *b*, vilket ej kan stödjas med paralleller. Man kommer ifrån denna formella svårighet genom att antaga ett subst., som är sammansatt av *alh-* 'helgedom' och en motsvarighet till isl. *yfa*, vilket betyder 'göra fientlig (úfr?)' men också förekommer i uttryck som *yfa mál* 'bringe frem, foredrage' och *yfa bónorð* 'framställa en begäran, bön'. I *Ynglingatal* förekommer som kenning för elden '*qlgytper*', vilket A. Noreen översätter 'han som tjuter i offerlunden'. På samma sätt kan *ulubiR* läsas *qlyfiR* och översättas 'han som verkställer (bloten), fungerar i offerlunden'. Härvid torde sambandet mellan *yfiR* och *úfr* 'uv' ha känts som en levande verklighet: *qlyfiR* eg. 'uvpräst'. Beträffande *alh-*, *ql* 'helgedom' må erinras därom, att en mil från Sparlösa ligger socknen *Friel*, d. v. s. Fröjas helgedom. Ordet *qlyfiR* synes vittna om ett slags fågelkult. Märkligt nog erinras man här åter om *Ynglingatal*, närmare bestämt om *Dag den vise*. Denne *Dag* var *valteims spakfrómopr* 'den kloke användaren av blotspånen' (A. Noreen). Han förstod fåglalåt och hade sin kloke sparv, som bragte honom tidender. För att hämnas dråpet på sparven drog slutligen *Dag den vise* 'til vqrva', d. v. s. 'till stränderna' (enl. A. Noreen), där han fann sin död. Man kommer — det må nu anses tillåtligt eller ej — att tänka på att **Sparvlösa* 'Sparvängen' skulle ha utvecklats till *Sparlösa* och att i namnet *Vara*, en dryg mil från Sparlösa, ansetts ingå samma ordstam *vqrva* —. Även härvidlag tyckes väst-

götahistoria och ett knippe västgötasågner ha bidragit till utgestaltning av en kungahistoria i Ynglingatal.

Om anledningen till Sparlösamonumentets utförande kan man ej hysa tvivel. Öjuls dör. Ordalagen kunna ge vid handen, att han stupar i en strid, i spetsen för ett segrande följe. Där synes ristat: — — säges nu å den tappres vi (vigda gravplats), att Sigmar (»segerberömd») heter sonen av Erik. Tidigare uppfattade jag sikmar Aiti som »segerhästar hade» och menade, att det gällde hästhetsningar, där Öjuls hästar brukat hemföra segern (jfr Ynglingatal's uppgift, att Alrik och Erik dräpte varandra med hästarnas huvudlag). Men förslaget⁸ att läsa Sigmar (h)aiti (S. heter) synes mig ha fördelar och vara i bästa överensstämmelse med diktens stil. Ordet uvprästä torde hänsyfta på ett familjetillnamn. Uven var sina fienders skräck, och den fallne Öjuls skall heta Sigmar, ty han segrade ännu i döden. Det är självklart, att en i sin förra hälft så illa medfaren rad som den nu behandlade skall lämna frågor obesvarade. De första bevarade runfragmenten kunna sammanföras på flera sätt, t. ex. som sig(—)niutr A ui 'Signiutr äger viet', men olika invändningar inställa sig. Avståndet efter sik till nästa huvudstav visar, att något varit ristat där (väl s). Sikniutr skulle sluta på r, icke R, vilket senare man, även efter dental, väl borde finna i en så gammal ristning. En stupad anförare, vars här segrat, kan ej njóta sigrs ok landa (H. Hund. I, 58) utan är att förlikna vid hjälten i Hakonarmal. När denne uttalar missnöje med sin lott att falla i striden, svarar honom valkyrjan Skagul:

*Vér því völdum,
es þú velli helt,
en þínir fjandmenn flugu.*

Det må vara Hakon nog. En sådan Sigmar är då också Öjuls.

I sigis kan det senare i vara uteglömt, men formen utan detta i är också tänkbar. Efter sigs nu kompletteras på platsen för det helt bortslagna partiet med þ*, d. v. s. tillsättas bistavar till q samt A, varefter läses rA. I ArA, läst ærra, skulle föreligga ett ord, som i grunden är identiskt med ett namn på Kållands-Åsaka-stenen (T. 83).

⁸ Framställt av Magnus Olsen i brev av 11.7.1938.

Denna är rest *efti era* (Torin har *ara*, men läsningen *era* är säker). Namnet *Erri* finnes också i Norge liksom binamnet *Erra* (Lind). Det tillhör den rikt utgrenade ordstam, som ingår i isl. *iara* f. 'strid', *erra* f., 'ds', *erring* f. 'hård strid' (poet.), adj. *erriligr* 'rask', *errinn* 'dugande, krigisk' (poet.) samt i utvidgad form i ord som adj. *ern*, 'duktig, energisk', fht. *ernust*, 'Kampf, Ernst'. Namnet *Ärri* är således en substantivering av ett adjektiv och betyder 'den tappre'. Till *q ærra ui* jfr *q ui Gnupu* (Vedelspang I). På den vigda platsen med graven förklarar folket, att Öjuls skall benämnas Sigmar, »den segerfrejdade». Det ligger en högtidlig klang i de om den döde använda orden: *maguR* — annars knappast känt (Stentoften?) från svenskt språkområde, *airikis* — i en gammaldags språkdräkt (se Löffler, VFT II: 8—9, s. 113 ff.; III: 1, s. 42).

Det är en apoteosering. Vad skall sedan följa? Männe inte ett sista avsked till den döde? De två korta raderna med runor längst upptill åt vänster ha visat sig mycket svåra att komma till rätta med, fastän de tretton tecknen äro säkra: *makiniaru||þunq*.

Med nästan starkare reservation än vanligt framställes förslaget till ordavdelningen:

<i>maki niaru þu nq,</i>	vilket skulle läsas och uppfattas som
<i>Mægi Niaru</i>	Till Nattens son (Dag)
<i>þy na!</i>	nå därför fram!

Varje försökt uppdelning har visat sig medföra sina svårigheter: *magi* »skall icke» (av mig ha raderna tidigare även uppfattats som: Förty skall han icke / i trängsel komma), *ginniaru* 'storstriden' (förstör bl. a. allitterationsrimmet) o. s. v. Förslagsvis må följande tolkning ges. Första ordet *maki* är dat. s. till det nära föregående ordet *maguR* 'son', alltså isl. *megi*, fsv. **mægi* (Stentoftens *magiu*?). Tecknen *þu nq* kunna läsas *þy nq* och uppfattas som: *förty (därför) nå fram till* (här imperativ, trots *q*). »Hinn fram till sonen!» De återstående runtecknen *niaru* är jag numera mest böjd för att tolka i tämligen nära formell och reell anslutning till Bugges utredning om Eddans *nípt Nera* (Helgedigtene II, s. 96 ff.). Jämte **narwa*- 'trång, eng. narrow' antar man vanligen⁹ avljudsstadiet *nerw-* (sjön *Njärven*, *Niorvasund* vid sidan av *Norvasund* 'Gibraltarsund', eg. det trånga, hopsnörda sundet, ty. *Nehrung*). Ett förstadium till eng. narrow fö-

⁹ Jfr dock Hugo Pipping i *Xenia Lideniana*, s. 156.

religger i fornsax. uttryck som *nearo nihtwaco*, *nihtes nearwe*, *narouua naht*, där *naru*, *nearu* etc. synes ha fått betydelsen 'beklämmande, tryckande' (natt, nattmörker). Kögel har räknat med ett särskilt ord *narwa*- 'mörk'. I isl. poesi omtalas döds gudinnan Hel som *nigrva nipt* 'den beklämmande, tryckande, mörka(?)' system till Fenrisulven. Man synes kunna räkna med en substantivering av adj. isl. *nigrva*, fsv. **niarva* till ett s. f. **niarva*, gen. *niaru* (Sparlösastenenens form) 'den beklämmande, tryckande natten', så *natten* med dess närgångna, tryckande mörker (dylik substantivering i t. ex. isl. *mjóva* f., eg. 'den smala', så 'smärt flicka'; *kvikva* f., eg. 'levande', så bl. a. 'rinnande källvatten'). Man skulle med denna tolkning på Sparlösa ha — tidigare än Bugge menade — en anspelning på de tankegångar, som senare blevo lärda genealogiska mytförklaringar. Jätten *Norvi* (Narfi etc.) hade dottern *Natt*, som i sitt tredje äktenskap, med Delling, blev moder till *Dag*, som var »ljus och fager». *Dag* torde vara ett epiteta till Ull-Fröj. Till denne sin gudomliga stamfader manas då Öjuls att efter döden bege sig. Som *Sigmar* har han möjlighet att nå fram till Fröj, som är »världens gud», den »bäste av djärva ryttare» (Lokas. 37), vars himmelska boning, märkt med solbilden på dörren, är avbildad högst upp på sid. IV. På denna sida avbildas också — det är lockande att tänka så — den ridande Öjuls, som även kan få Fröjs skepp Skidbladner till förfogande för att nå fram till Nattens son, guden Fröj-Dag.

Minnesskriften.

Inskriften till höger å sid. III börjar med en uppgift, som äntligen står som ett orubbligt faktum: *Aft Aiuis(l)*, d. v. s. »Efter Öjuls» (är minnesvården rest). Man erinras om Rökingskriftens ingress, men Sparlösa har en enklare formulering, vilket väl även det får tolkas som bevis för högre ålder. Följer så en kortrad, ävenledes klar: *Ok raþ runqR*, d. v. s. »Och råd, tyd runorna!» Den närmaste runföljden har vållat mig mycket funderande utan definitivt resultat. Otto v. Friesen har först sett, att här förekommer ett uttryck, som har nära motsvarighet på Nolebysten i Fyrunga (*runo fahi raginaku(n)do*) ett par mil från Sparlösa kyrka. Runorna *þAR raki(n)ukutu* äro att utläsa *þæR ræginkundu*, »de gudastammande, de från rådande makter komma». Visserligen har bistaven på *n* bortslagits

och skriften har ett snarast pleonastiskt *u*, det första (jfr i liknande ställning *kuþumut*, *Gudmund*, på Helnæsstenen), men identiteten kan näppeligen betvivlas:

*Och tyd dessa runor,
de gudastammande!*

Då hela inskriftsraden slutar med *fapí* 'målade, skrev', måste i det följande anges, vem som utfört ristningen (jfr Rökstenen: *Uarin fapí fapíR aft faigiqn sunu*). Men är än utgångspunkten fast, så visar det sig likväl vanskligt att få en övertygande tolkning. Texten är säker: *iuþArsuAþAlírikuþubufapí*. Man återfinner här en runföljd, som är parallell med en rungrupp i det föregående:

A	s	l	r	i	k	u	l	u	b	i	R
104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115
A	l	i	r	i	k	u	l	u	b	u	
219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	

Parallelliteten är så pass omfattande, att man måste fråga sig, om inte runan 229 *u* beror på en felristning (missuppfattning av en uppritad förlaga?). De små bistavarna på *R* ha förbisetts, och så ha huvudstavarna böjts samman upptill, varvid ristningen blev *u* i. st. f. det avsedda *iR*. Vardera raden har en inskjuten eller onödig runa, 105 *s* och 221 *i*. Om *s* har förut talats; det mellan *l* och *r* inskjutna *i* behöver ej någon liknande förklaring;¹⁰ åtskilligt talar för att raderna III: 4 och 5 ha utförts av en särskild ristare. Är den ovan givna tydningen av r. 110—115 *ulubiR* riktig, måste den tillämpas även på r. 225—229, som likaledes böra läsas »*ulubiR*».

I runföljden *iuþArsuAþ* kan *iu* uppfattas som (*h*)*io* 'högg'.¹¹ *þAr* betyder 'där, på stenen'; *suap* (som erinrar om Rökstenens språk) är att fatta relativt, syftande på *runorna*, *de gudastammande*, alltså: *dem han högg där*. *Suap* »så att, som» har då på Sparlösastenen samma framflyttade ställning som i Rökstenens text. Det har icke placerats i spetsen för den sats, det inleder, utan ett par ord (*iu þar*)

¹⁰ Det synes möjligt, att det pleonastiska *i* här kommit in genom missuppfattning av en förlagas svensk-norska *s*, som skulle vara genitivändelse. Man ville kanske försvåra uppfattningen av det ristade.

¹¹ Även denna möjlighet har Magnus Olsen omnämnt.

ställas först (se Bugge, Rök III, s. 66). Genom den ställning, relativpartikeln *suap* så erhållit, kunde den komma att för språkkänslan fungera som ett upprepat relativ, asyndetiskt förbundet med relativet på dess egentliga plats i satsens början, där det icke utsattes. Således: »runorna, dem han högg — — — (dem) han målade». Subjektet skulle då vara »Alrik — Uv födde (honom)». Kanske hade subjektet genom attraktion till *ol* fått akkusativform i stället för nominativ (Alrik*R*). Vore här framlagda uppfattning riktig, hade Alrik inte lyckats få ett enkelt och klart uttryck för sin tanke, vilket kunde bero på att han hämtat klichéer ur en längre dikt. Texten vore alltså att ordagrant översätta: runorna, »dem han högg där (Alrik), — Uv födde Alrik —, (dem) han målade. Enklare blir detta:

— dem Alrik högg där,
Uvs son, och målade.

Om huggningen av runorna först anges och målningen sedan framhålls, finge man antaga, att det konstnärliga arbetet slutade med en uppmålning, något vartill det bildrika monumentet väl ägnade sig.

Men — språkformen är väl — fränsett vad ovan sagts om *ulubiR* — ändå för tillkrånglad och onaturlig. En utväg, som med sina svårigheter dock synes bättre, är denna. Sista runan i *ræginkundu*, d. v. s. *u*, läses två gånger (många motsvarigheter å Rökstenen). Man får då *uiu*, vilket kan uppfattas som en med *ræginkundu* asyndetiskt samordnad ny bestämning till *runqR* och översättas '*de heliga*'. Invändningen, att **u*ha*R* 'helig' icke är säkert belagt på nordiskt språkområde, synes icke avgörande. Adjektivet finnes i got. *weihs*, fsax. och fhty. *wih* 'helig' och har i Norden förekommit i ett flertal substantiveringar: *vi* 'helig plats', *véar* 'heliga gudar', *vé* 'fana', *vébrandr* 'fackla', *vébönd* 'helgedomsband' etc.¹² Med denna uppfattning blir språket å ifrågavarande ställe enkelt — om än rytmiskt tungt — och innehållet klart:

Ok rap runqR,
þæR ræginkundu,
uiu þar suap Alriks
qlyfiR faþi.

Och råd runorna,
de av gudar upprunna,
(de) heliga där, som Alriks
överpräst ristade.

¹² Därtill komma namnen på *-vér*. En dryg mil från Sparlösa står på Flo kyrkogård en runsten rest av *AluiR* (T. 40); i äldre tid *alawihar*, 'den full-hellige'. Om detta sakralt innehållsdigra namn se M. Olsen, *Ættegård* og Helligdom, s. 267 (A. Nordén har erinrat mig om stället).

Prästtavlan.

Återstår så prästtavlan. Första raden är anbragt till vänster på avsatsen. Hela inskriftssidan blir mera symmetrisk på det sättet (jfr vissa anordningar på Rök). Det är en föga övad ristare, som på sitt eget sätt — vänstervända runor — här utför huggningen. Man får sålunda tre »händer»: 1. konstnären; 2. medhjälparen; 3. vevårdarn. I *uiur* vill man se Torsbenämningen från Eddan *Miþgarps véurr*, 'Midgards verjar' (Haegstad-Torp), 'verteidiger, schützer(?)' (Gering). Stundom förekommer *véurr* ensamt. Rimligaste förklaringen till detta ord synes vara, att det utvecklats från **vévǫrþr* 'helgedomsväktare'; jfr **Sigvǫrþr* > *Sigurþr* > *Sigur* (Noreen, Aisl. Gr. 4, § 51, 2, a; 148; 291, 3). Man påminnes om Rökstenens *uiauari* 'helgedomens väktare' (v. Friesen, Rökstenen, s. 50 f., första alternativ). *Vǫrþr* användes även om den hedniske konungen vid utövande av sakrala funktioner, så om konung Alf i Ynglingatal, som är *vǫrþr véstalls* (F. Jónsson), 'vårdare av helgedomsaltaret', eller *vǫrþr vétialz* (A. Noreen), 'vårdare av det heliga tältet'. Prästen presenterar sig på Sparlösa: »Jag är helgedomsvärnarn, prästen», där olika betydelsenyanser i *veur* kunna tänkas. Titeln kunde även övergå till ett slags namn. Synnerby-stenen (Torin 2) åt Skarahället, c:a 3 mil från Sparlösa är rest efter *ueurþ*, »*Veurþ*», eg. 'den heliga platsens väktare'. På samma sätt talar mången nutida västgötabonde förtroligt om vår »vår körkeharre» men kan ha nästan glömt, vad han egentligen heter.

Trots den starka förkortningen torde de båda följande kortraderna vara säkra: *Jag högg dessa runor. Den tyde dem som kan! Angående formeln rape sa er kan, rap̄i saR kuni, runi þisa rap̄i sa kuni* o. s. v., se Bugge-Brate, Runverser, s. 303, 201 ff., 332. Osäker är däremot resten. Frånsett *t*-runan (*d*), synes läsningen vara säker: *Snuibin(t)i*, vilket jag är böjd att uppdeli i orden *snu i bændi*. Skall här läsas *snu* (synes mig sannolikast) eller *snui*? Är — i förra fallet — *snu* imperativ eller 1 pers. sing. pres.? Är prep. *i* betonad (självständig) eller obetonad? Då prästen förut talat i första personen: »Jag är» (*am*, utan pron.), »Jag högg» (*hiuk*), så tyckes det ligga närmast till att uppfatta *snu* som *snuk* 'jag vänder, binder, flätar' samt prep. *i* som självständig (ersättande i *runqR*). Man kan jämföra ordalydelsen angående jomsvikingarnas halshuggning: de vakande trälarerna hade att »*snúa vönd i hárit*», *fläta in kápp i háret* på

dem. Isl. bendi, subst. n., betyder 'hvad der tjener til Baand' (Fr. 2), 'bende, reip' (Hægstad); Södervall upptager *bände, n.?*, 'eg. det hvar med något bindes; band med länkar och öglor, hvari saker fastbindas på hästryggen'. Vi komma vid Sparlösa-inskriften inom den sfär, som karakteriseras av Fritzner (*binda*, 4) sålunda: »binde en (paa overnaturlig Maade) saa at han icke kan røre sig eller foretage sig noget». ¹³ Prästen 'binder' onda skadegörare; de döda håller han med maktrunorna inom deras sfär. Å gudarnas vägnar värnar han samhällsordning och god sed.

I fråga om prästtavlan andra rad medförde 1938 års granskning av inskriften en ny läsning av tecknen efter den första rundeln: *ku* (i. st. f. *su*). Inom denna rundel återstår av skriften obetydliga runspår (se foto, fig. 8 och 10) och sist en någorlunda säker *i*-runa. Texten alltså: — — — *i* // *kunR uk* // *lius*. Gissningsvis kan första rundelns skrift kompletteras till *Fari*, 'fare'. Isl. *kunnr* betyder 'bekjendt' (Fr. 2), 'känd av många' och adj. *ljóss* 'ljus, skinande; lysfarvet; aabenbar'. Betecknande är karakteristiken av *Nattens son Dag*, till vilken den döde Öjuls manades att begiva sig (Sn. E.): »var þeira sonr Dagr; var hann ljóss ok fagr». *Dag* är — som redan framhållits — i grunden *Fröj*, *Ynglingaättens* stamfader. Även *Yngvar* kallas *ljóss* eller *ljóshamr* 'ljuslätt' (*Ynglingatal*).

Tyvärr är inskriftens sista rad spolierad på ett par runor när: *iu*, kanske *jo* 'häst'. Det är ännu ett stort frågetecken till sist. Med här framlagda helhetsuppfattning skulle det stämma, om slutraden uttalat meningen: *Styre han till Fröj sin häst* (jfr t. ex. *keyra hest*). »Berömd och ljus» är det farväl, som prästen bjuder den döde hövdingen.

4. Tid och problem.

I Svenska folket genom tiderna, s. 286, daterar Forssander Sparlösa-stenen till »tiden omkring år 800». Flera arkeologer, som jag haft tillfälle att samtala med i denna sak (Arne, Nerman, Åberg, Arbman) ha i det hela uttalat sig i samma riktning. Den kunde vara från början av 800-talet, Osebergsskeppets tid (Åberg), men vissa arkeologiska skäl ha också ansetts tala för en åtskilligt tidigare datering:

¹³ Om magiskt bindande se litteraturen hos Jungner i Västerbotten, Västerbottens läns hembygdsförenings årsbok 1932, s. 121 ff.

»inte senare än omkr. 800» (Nerman). Ur runologisk synpunkt är man böjd för den tidigaste av arkeologerna utpekade dateringen. Rökstenen har daterats till början av 800-talet eller t. o. m. förts in på 700-talet. Sparlösastenen är nog äldre än Rök. Därför tala grafiskt dess jararuna * A, som icke förekommer på Rökstenen, och vidare bl. a. inskriftens stundom — så vitt man kan se — något oviga språkform. Här får man dock naturligtvis även räkna med ristarens personliga kvalifikationer. Som ristningens tid får man väl anse senare hälften av 700-talet — tills vidare.

Tills vidare — ty för att monumentets karaktär och betydelse skola i möjlig mån avslöjas, äro ett flertal olika undersökningar nödvändiga. Här dyka upp en rad av spørsmål. *Runologiska* frågor — de svensk-norska runornas utbredningsvägar och historia, *politiska* — får man öka de västgötska hövdingalängderna med tre eller fyra nya stornamn: Erik, Öjuls, Alrik, Dag, och vilken omfattning och karaktär skall deras »rike» anses ha haft? *Konsthistoriska* frågor anmäla sig. Var finnas de mest antagliga förutsättningarna för denna dekor i hög relief (»uvbilden», det »merovingiska lejonet»)? Åtskilligt pekar åt söder och sydväst (jfr H. Arbman i *Vikingar i västerled*, 1935, och densammes *Schweden und das Karolingische Reich*, 1937).

Även nya religionshistoriska frågor kräva svar. Veur-ämbetet gör sin entré i svensk religionshistoria. Prästens ställning som garant och intygsgivare å makternas vägnar var känd genom Oklunda-inskriften (Nordén i *Fv.* 1931, s. 330 ff.; v. Friesen i *Nordisk kultur VI*, s. 152 f.) men får ny belysning, likaså det sakrala hövdingadömet etc. Och vidare: Skulle det vara uteslutande konstnärsglädje, som lett till utförandet av alla dessa bilder? Ha inte religiösa tankar åskådliggjorts i dem? På framsidan en »adorant», som uppbär inskriftens mest monumentala sida, på baksidan ett inhugget människoansikte, till vänster en mörk nattsida, där den fallande »uven» dominerar,¹⁴ till höger en ljus värld i tre våningar, från jaktscenen via gudaskeppet till himlaboningen. Till vänster framställes, hur en av uvslakten faller, till höger, hur han börjar dödsfärden, vars mål är Fröjs solmärkta boning. Häst, skepp och gudaboning bilda tillsammans en

¹⁴ I den andra fågeln längre ned ser jag en föregångare till dödsfågeln Odinssvalan (jfr Jungner, *Den gotländska runbildstenen från Sanda*; *Fv.* 1930). Eddan nämner en fågelgud, som begär både hov och hargar (HHj. 4).

religiös trefald, som har sina motsvarigheter på Gotlands bildstenaar. Med rätta har O. Almgren (i brev) understrukit denna likhet.

Forskningen över historiens förvandling till sagohistoria kommer att få syssla med Sparlösamonumentet. I det föregående ha uppdragits några förbindelselinjer mellan Sparlösaainskriften och Ynglingasagans framställning, där också Alrik, Erik och Dag förekomma. Ynglingatal torde ha diktats omkring ett århundrade efter det Sparlösaastenen restes. Denna tid torde vara nog lång, för att de västgötska hövdingarnas historia skulle ha kunnat bidra till utformandet av sägner om ynglingakungar med samma namn. Man får räkna med att ett århundrade efter de i Levenetrakten enligt Sparlösaainskriften timade händelserna möjlighet till anknytning för en kungasägen med lokalisering till Västergötland kan ha saknats, under det att Tjodolfs tendens drev honom att förlägga alla svenska kungasägner till Uppsala. Att Alrik-Erik-sagan sannolikt är sekundär i Uppsala-ättens historia och att sägnen om Erik målspace i stället har sitt ursprung hos götarna har Arthur Nordén visat (Prinsbröderna och ryttarenivet om kronan. En östgötsk folksägen med gamla anor; i Fm Ft 1929). Saxo berättar också (bok V) om sveakonungen *Alrik*, som angriper götarnas konung *Gestiblinde*, d. v. s. Odin, vilken emellertid får hjälp av *Erik*. Först fälles Alriks son *Gunthjov*, som råder än över Värmland och Solör, sedan Alrik själv. I denna sägen motsvarar Gunthjov kanske i viss mån Öjuls. Här skymtar också motsättningen mellan ynglingaättens dyrkan av vanagudar och den bland göterna mera rotfasta Odinstron.

Frågan om Västergötlands huvudorter under den förhistoriska tiden får även belysning genom Sparlösaastenen. Först innehar Falbygden ledningen från yngre stenåldern till ett stycke in i järnåldern (K. E. Sahlströms undersökningar). När kristendomen införes, är Husaby-Skara landets centrum. Men däremellan och med seg styrka långt framåt i tiden har Levenebygden varit den bestämmande landsdelen. Från Levene stammar Sveriges första kristna kungaätt. I den trakten skrevs Västgöotalagen (Götlind). I Long, annex till Levene, dog Birger jarl (Lindroth). I Sparlösa, annat annex till Levene, restes på 700-talet den runsten, som kommer att tävla med Rökstenen om platsen som Sveriges märkligaste runmonument.

ZUSAMMENFASSUNG

HUGO JUNGNER: Der Sparlöastein.

Im Sommer 1937 wurden aus einer der Mauern der Kirche von Salem, Ksp. Sparlösa, im nordwestlichen Wästergötland zwei zusammengehörige Fragmente eines Runensteins mit riesengrossen Runen herausgelöst. Die schon vorher bekannten Runensteinstücke hatten Runenzeichen eines altertümlichen Typs. Die A-Rune der Inschrift war nicht dem 24 Buchstaben umfassenden Futhark entnommen, gehörte aber auch nicht den »gewöhnlichen« Runen an. Sie wies auf späte Völkerwanderungszeit oder frühe Wikingerzeit hin. Mit der Deutung der dunklen Inschrift, wie sie damals vorlag, haben sich die hervorragendsten Runenforscher des Nordens, Sophus Bugge, Fredrik Löffler, Otto v. Friesen, beschäftigt. Die Herausnahme der Steinstücke aus der Kirchenmauer brachte eine Sensation mit sich. Es zeigte sich, dass was man vor 1937 von der Inschrift des Sparlöasteins gekannt hatte, nur etwa *ein Zehntel der ganzen Inschrift* ausmachte. Als die Steinstücke zusammengefügt wurden, bildeten sie einen im Querschnitt quadratischen Steinblock von ungefähr Mannshöhe. Der Stein ist unten abgeschlagen, und durch Beschädigung und Verwitterung sind gewisse Teile der Inschrift verloren gegangen (za. 270 Runen sind erhalten, davon mehrere beschädigt).

Der Stein hat Bildornamente auf allen *vier* Seiten und Runenschrift auf *drei* (Vorderseite, Rückseite und linke Seite). Der hauptsächliche Inhalt der Inschrift und der Charakter der Ornamente auf den verschiedenen Seiten ist unter den Abbildungen (Abb. 1, 2, 3, 4, 8) angegeben worden. Das Monument ist errichtet zum Gedächtnis des verstorbenen Öjuls, der einem vornehmen Geschlecht angehörte, dessen Macht und Glück gepriesen werden. Eigentümlich ist, dass von den vier Namen der Inschrift drei in einer abgegrenzten Partei der Ynglingatal vorkommen, jenes genealogischen Gedichts des norwegischen Skalden Thiodolf aus dem 9. Jahrhundert über die Mitglieder des uralten, von den Göttern herstammenden schwedischen Königsgeschlechts in Uppsala. Auf dem Sparlöastein wie in der Ynglingatal lesen wir von *Alrik, Erik* und *Dag*. Das Ynglingergeschlecht scheint (nach B. Nerman) um 650 vertrieben worden zu sein. Der Sparlöastein bezeugt anscheinend, dass Mitglieder des Geschlechts noch ein Jahrhundert später in dem nach Norwegen zu liegenden Teil Wästergötlands lebten. Wirkliche Ereignisse in Wästergötland scheinen Stoff für die Königssagen der Ynglingatal geliefert zu haben. — Sehr bemerkenswert ist, dass der Priester des Heiligtums (*uiur*) mit einer eigenen Inschriftpartei auf dem Stein — der »Priestertafel« — auftritt, um mit »bindenden« Runen den Begräbniszereemonien Weihe zu verleihen.

Der Sparlöastein — der etwas älter als der Rökstein, aber in vielen Hinsichten mit ihm verwandt zu sein scheint — wird Beiträge zur Behandlung mannigfacher Fragen, runologischer, sprachgeschichtlicher, »politischer«, kunstgeschichtlicher, liefern.

Die Inschrift scheint in der zweiten Hälfte des 8. Jahrhunderts hergestellt worden zu sein.